

ЗНАЧЕННЯ БІЛІНГВАЛЬНОЇ СВІДОМОСТІ В ПРОЦЕСІ ВИВЧЕННЯ ІНОЗЕМНОЇ МОВИ

Коваль І. В.

*кандидат психологічних наук, доцент,
доцент кафедри практики іноземної мови
та методики викладання
Хмельницького національного університету
м. Хмельницький, Україна*

Нова мова якісно змінює мовну свідомість, оскільки приводить до деякого зміщення «кута зору» на світ та його структуру.

В певному розумінні основним завданням навчання іноземної мови є формування у того, хто навчається, іншомовної або, точніше, білінгвальної свідомості. Якщо на сьогодні є достатня кількість методичних розробок щодо вдосконалення вивчення іноземної мови, то внутрішня природа білінгвізму досліджена ще недостатньо.

В той же час сам по собі білінгвізм, його психологічна сутність, функціональний вплив на свідомість є складною проблемою не стільки педагогічної, скільки загальної психології. З огляду на це слід зазначити, що традиційно розрізняються дві царини свідомості: так звана когнітивна свідомість, і мовна свідомість, які у різний спосіб, але однаковою мірою є детермінантами становлення картини світу. Когнітивна свідомість, основною відзнакою якої в такому контексті виступає її нетотожність мовній свідомості, є спільною або аналогічною практично для всього людства або для великих культуральних угруповань людей. Витоками такої спільності є універсальність

механізмів пізнавальної та практичної діяльності людини, всезагальність категоріального устрою свідомості, що впливає з універсальності діяльного освоєння людиною світу та в цілому адекватного відображення його об'єктивних закономірностей. Тому загальні закони мислення, пізнання та структури свідомості не можуть не бути спільними, сутнісно схожими у різних мовних і культурних людських груп, і відповідно, системи мисленневих конструктів, у яких люди кодують свій особистий досвід, незважаючи на великі індивідуальні розходження, співпадають у своїх основах: так звані суперординантні (тобто найбільш узагальнені) конструкти різних людей у різних мовних та культурних спільнотах хоч і не цілком тотожні, але принципово схожі, мають одні підстави і природу.

На відміну від когнітивної свідомості, мовна свідомість, в основному, формується і водночас відображає особливості національної мови. Різні мови по-різному відображають навколишній світ. Вважається доведеним, що різні мови не просто «користуються» різними словами для позначення одних і тих самих понять або явищ. Вони у різний спосіб членують і конструюють світ, тобто різномовні картини одного й того ж світу є нетотожним за своєю структурою. Питання про те, як саме і за рахунок яких психологічних механізмів це забезпечується, й досі є не до кінця розв'язаним.

Важливість вивчення іноземної мови, проте, не обмежується тим, що людина одержує можливість спілкуватися з її носієм – безпосередньо чи через текст, більш вдалим, на наш погляд, є думка Л.С. Виготського про розвиток людини як триєдності генетичних процесів одного класу: 1) читання і оволодіння письмовою мовою; 2) засвоєння граматики рідної мови; 3) свідоме

оволодіння іноземною мовою. Свідоме «філологічне» (за Л.В. Щербою) вивчення іноземної мови є тією формою, «всередині» якої відбувається вплив навчання на розвиток, оскільки відбувається концептуалізація мови як такої: порівняння «плану змісту» і «плану виразу» приводять до усвідомлення та узагальнення окремих мовних факторів, більш свідомого користування словом як знаряддям думки.

При засвоєнні іноземної мови людині доводиться спиратися на всю семантику рідної мови як на основу. Засвоєне іноземне слово співвідноситься не з предметами дійсності, а зі словами рідної мови: значення слова чи поняття, оскільки воно не може бути виражене кількома словами, відривається, відчужується від своєї звукової іпостасі, набуває відносної автономності. При цьому виникає нове, усвідомлене, рефлексивне ставлення до слова як до форми існування й породження думки, тобто до слова як такого. Саме це мав на увазі Л.В. Щерба, коли говорив про вивчення іноземної мови як про засіб філософського подолання мови. «Порівнюючи детально різні мови, ми руйнуємо...ілюзію. Наче існують непохитні поняття, які однакові для всіх часів і народів. У результаті виходить звільнення думки з полону слова, з полону мови і надання їй істинно діалектичної науковості» і «можна лише заздрити тим народам, які силою речей приречені на двомовність. Іншим народам його доводиться створювати штучно».

В ході навчання іноземній мові «ми дуже швидко упевнюємося, що кожне нове іноземне слово примушує нас вдумуватися в те, що криється за ним і за власними словами рідної мови, примушує вдумуватися в саму суть людської думки. Це можна назвати подоланням рідної мови, виходом із її

магічного кола»; «можливість відділити думку від способів її виразу...допомагає висвітлювати різноманітні засоби виразу і в рідній мові та навчає не змішувати способи виразу із сутністю речей». Причому таке подолання відбувається краще, якщо порівнюються полярні за структурою, принаймні несхожі мови, – це допомагає усвідомити хисткість конвенційності зв'язку понять та багатоманіття принципів побудови знакових систем. За В. Гете, хто не знає жодної іноземної мови, той не знає і своєї власної.

Аналіз проблеми розвитку особистості та свідомості і пов'язаності цих процесів з вивченням іноземної мови є відносно новою проблемною цариною. Позначена ця проблема була в працях Л.С. Виготського та глибше розглянута в роботах Л.В. Щерби. Основою позиції Л.С. Виготського щодо ролі слова у психічному розвитку взагалі і розвитку свідомості зокрема, було його відоме положення про те, що вивчення іноземної мови, тобто нової знакової і смислової системи не просто «прибудовується над уже існуючою і не надбудовується над нею, а вбудовується у свідомість (в термінології П.Я. Гальперіна «мовну свідомість»), і якісно, тобто системно, змінює всю свідомість людини: «слово, проростаючи у свідомість, змінює всі відношення і процеси». Звідси і його менш цитована думка про те, що вивчення (свідоме вивчення) іноземної мови поряд із засвоєнням читання і письмового мовлення рідною мовою та опануванням граматикою рідної мови є одним із трьох основоположних чинників культурного розвитку свідомості.

Нова мова якісно змінює мовну свідомість, але тим самим змінює і свідомість когнітивну, оскільки приводить до деякого зміщення «кута зору» на світ та його структуру. Фундаментальне значення глибокого вивчення іноземної мови полягає, отже, в

тому, що іншомовні знання формують так звану апперцепційну базу носіїв даної мови, тобто утворюють нову, збагачену і уточнену порівняно з різномовною, більш широку систему координат, у яку в подальшому будуть вбудовуватися отримувані молоді людиною знання.

Література:

1. Выготский Л.С. Мышление и речь / Мышление и речь / Л.С. Выготский – Собрание сочинений: Т. № 2. – М.: Педагогика, 1982. – С. 5-36.
2. Щерба Л.В. Языковая система и речевая деятельность / Л.В. Щерба. – Л.: Наука, 1974. – 428 с.

ОСОБЛИВОСТІ ПРОЯВУ ЕМПАТІЇ У ПІДЛІТКІВ З РІЗНИМИ ФОРМАМИ ДЕВІАНТНОЇ ПОВЕДІНКИ

Матеєнко М. І.

*студентка магістратури психологічного факультету
Черкаського національного університету
імені Богдана Хмельницького
м. Черкаси, Україна*

В рамках освітніх реформ сучасності важливим є дослідження не лише методів та засобів предметного навчання, а й психологічного аспекту викладання навчальних предметів та ведення класного керівництва. Особливого значення такий підхід набуває, коли мова йде про різні форми девіантної поведінки підлітків. Підлітки сучасності відрізняються від підлітків